

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QO'SHIMCHA PREDIKATIV SO'ZLARNING ISHLATILISHI

Normatova Aziza

Jizzax davlat pedagogika universiteti filologiya

fakulteti xorijiy tillar yo`nalishi

Ingliz tili nazaryasi va metodika kafedrası o`qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17254789>

Annotatsiya: Tilshunoslikda predikativlik — bu subyekt va predikat o`rtasidagi grammatik aloqani anglatadi. Shuningdek, bu hodisa orqali subyektning harakati, holati yoki xususiyati ifodalanadi. Asosiy predikativlikdan tashqari, ba`zan jumlada qo`shimcha predikativ birliklar ham qatnashadi. Ular odatda ikkinchi darajali predikatsiya sifatida qatnashib, subyektning asosiy harakatidan tashqari qo`shimcha harakat, holat yoki xususiyatini ifodalash uchun xizmat qiladi. Qo`shimcha predikativlik har ikkala tilda ham mavjud bo`lsa-da, uning grammatik tuzilishi, ifoda vositalari, sintaktik funksiyasi va stilistik imkoniyatlari har xil bo`lishi mumkin. Ingliz tilida bu hodisa ko`pincha participial, infinitival yoki absolute constructions orqali amalga oshiriladi. O`zbek tilida esa ergash gaplar, hol qo`shimchalari va fe`lning harakat holat shakllari orqali ifodalanadi. Ushbu maqolada ingliz va o`zbek tillarida qo`shimcha predikativ so`zlarning ishlatilishi, ularning strukturaviy xususiyatlari, grammatik o`rni va semantik yuki tahlil qilinadi.

Kalit so`zlar: qo`shimcha predikativ, predikatsiya, ikkilamchi predikativlik, infinitiv, participle, ergash gap, harakat holati, sintaksis, absolut konstruktsiya

Qo`shimcha predikativlik tushunchasi. Qo`shimcha predikativlik (secondary predication) — bu asosiy predikatsiyadan tashqari, yana bir subyekt-harakat munosabatini ifodalovchi sintaktik hodisadir. Bu birliklar ko`pincha mustaqil bo`lmagan, lekin grammatik va semantik jihatdan ma`lum bir birlikka bog`langan bo`ladi. Bunday konstruktsiyalar jumlaning sintaktik murakkabligini oshiradi va uslubiy boylik keltiradi. Ingliz tilida qo`shimcha predikativlikning grammatik ifodasi Ingliz tilida qo`shimcha predikativlik turli grammatik konstruktsiyalar orqali ifodalanadi: Ingliz tilida qo`shimcha predikativlik quyidagi asosiy shakllarda ifodalanadi: **Participle constructions:** hozirgi yoki o`tgan zamon ishtirokchilari (present/past participles) orqali.

Misol: *She came running.* — “running” subyektning harakat holatini bildiradi. **Infinitival constructions:** *to + verb* shaklida.

Misol: *I want him to stay.* — bu yerda “to stay” ikkinchi predikatsiya sifatida. **Resultative constructions:** predikatdan keyin keladigan sifat yoki holat.

Misol: *They painted the house red.* **Absolute constructions:** mustaqil, lekin jumla bilan bog`langan qo`shimcha predikativ birlik.

Misol: *The weather being fine, we went out.*

Ingliz tilida qo`shimcha predikativlik ko`pincha subyekt yoki obyektga bog`lanadi va bu orqali harakat yoki holat haqida qo`shimcha ma`lumot beradi. Infinitival constructions (*to + verb*): odatda subyekt yoki obyektga bog`langan ikkinchi darajali predikativlik hosil qiladi. Participle constructions (present/past): holat, vaqt yoki sababni bildiradi. Absolute constructions: o`z predikativ markaziga ega bo`lgan mustaqil sintaktik birlik hisoblanadi, lekin asosiy jumlagam mantiqan bog`langan. Bu konstruktsiyalar asosan quyidagi sintaktik rollarda

ishtirok etadi:obyektga bog'langan qo'shimcha predikatsiya (object complement),holat ifodalovchi birlik (adverbial modifier),attributiv vazifadagi qo'shimcha birlik.O'zbek tilida qo'shimcha predikativlikning ifoda shakllari.O'zbek tilida bu hodisa odatda quyidagi vositalar orqali ifodalanadi:

Ergash gaplar orqali: Bu usul o'zbek tilida keng tarqalgan bo'lib, sabab, vaqt, shart, maqsad va natijani bildiruvchi ergash gaplar qo'shimcha predikatsiya vazifasini bajaradi.

Fe'ning harakat holat shakllari: -ib, -ib turib, -gan holda shakllari orqali subyektga oid holat yoki harakatning qo'shimcha ifodasi beriladi.

Qo'shma gaplar: Ba'zan qo'shma gaplar ham ikki predikativlikni ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Grammatik va strukturaviy farqlar.Grammatik jihatdan ingliz tilidagi qo'shimcha predikativ birliklar asosan morfologik jihatdan qisqa va ixcham bo'lsa, o'zbek tilida ular sintaktik jihatdan murakkab bo'lishi mumkin. Ingliz tilida predikativ birliklar jumlagi ergash gaplarsiz, to'g'ridan-to'g'ri qo'shiladi. O'zbek tilida esa bunday strukturalar odatda alohida ergash gap yoki ergashgan fe'l shakli orqali beriladi.

Masalan:

Ingliz tilida: "I found the book missing."

O'zbek tilida: "Men kitob yo'qolganini aniqladim."

Bu yerda ingliz tilida past participle (missing) vositasida predikatsiya ixcham ifodalangan. O'zbek tilida esa alohida fe'l shakli va ergash gap orqali berilgan.Semantik yuki va funksional imkoniyatlar.Qo'shimcha predikativ birliklar semantik jihatdan quyidagi ma'lumotlarni bildirishi mumkin:

Subyektning holati yoki ahvoli

Harakatga nisbatan vaqtli bog'lanish

Harakatni bajarilish usuli

Harakatning sabab-natijasi

Shu bilan birga, bu birliklar matnga uslubiy rang-baranglik kiritadi va nutqning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Ingliz tilida bu usullar ko'proq yozma nutqda qo'llanilsa, o'zbek tilida ular og'zaki va yozma shakllarda barobar uchraydi.

Qo'shimcha predikativlikni o'rgatishdagi yondashuvlar.Qo'shimcha predikativlik — har ikkala til o'rganuvchilari uchun ham qiyinlik tug'diruvchi mavzulardan biridir. Sababi, uning grammatik shakllari va sintaktik tuzilmalari har xil. Shuning uchun quyidagi yondashuvlar tavsiya etiladi:

Turg'un konstruksiyalarni kontekst asosida o'rgatish

Tarjima asosida taqqoslash tahlillarini qo'llash

Matn asosida qo'llanilishi va vazifalarini tahlil qilish

Sintaktik analiz orqali predikativlik turlarini ajratish

Xulosa. Ingliz va o'zbek tillarida qo'shimcha predikativ birliklar o'ziga xos grammatik va sintaktik xususiyatlarga ega. Ular har ikki tilning sintaksisida murakkab, biroq mazmunan muhim birlik hisoblanadi. Ingliz tilida bu hodisa ko'proq morfologik vositalar (infinitiv, participle, absolute constructions) orqali amalga oshirilsa, o'zbek tilida sintaktik (ergash gap, harakat holati, qo'shma gap) vositalar ustunlik qiladi. Ushbu predikativ birliklarning to'g'ri tahlil qilinishi va taqqoslanishi til o'rganuvchilar va tarjimonlar uchun muhim amaliy ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillarida qo'shimcha predikativ birliklar tilning sintaktik va

semantik tuzilishida muhim o‘rin tutadi. Ingliz tilida bu birliklar asosan morfologik ixcham konstruktsiyalar orqali ifodalansa, o‘zbek tilida ular kengroq sintaktik shakllar, ergash gaplar va harakat holatlari orqali beriladi. Ikki til o‘rtasidagi farqlarni tushunish til o‘rganuvchilar va tarjimonlar uchun katta foyda keltiradi, shuningdek, tilshunoslikda qo‘shimcha predikativlikka oid tadqiqotlarni yanada rivojlantirishga imkon yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Huddleston R., Pullum G. (2002). The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge University Press.
2. Quirk R., Greenbaum S. (1973). A University Grammar of English. Longman.
3. Karimov A. (2019). Hozirgi o‘zbek adabiy tili sintaksisi. Toshkent: O‘zMU nashriyoti.
4. Nurmonov A. (2005). O‘zbek tilining nazariy grammatikasi. Fan nashriyoti.
5. Yuldasheva D. (2018). “Qo‘shimcha predikativ birliklar va ularning tarjima muammolari”, Filologiya masalalari, 2-son.
6. Ahmadaliyeva M. (2020). “O‘zbek va ingliz tillarida qo‘shimcha predik